Innováció a szakképzésben, hatása az agrárszakképzésre

MEZŐSZENTGYÖRGYI DÁVID – WAYDA IMRÉNÉ

Kulcsszavak: képzés, szakképzés, mezőgazdaság, iskola, oktatás.
JEL Classification: Q58, Q59.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

Tanulmányunkban áttekintést adunk az agrárszakképzés alakulásáról. Az 1965. évtől kezdődően vált törvényileg szabályozottá a szakképzés, amely hatással volt az agrárszakképzésre is. A társadalmi, gazdasági változások függvényében a szakképzési szerkezetet folyamatos innováció, megújulás jellemezte. A szakképző intézmények rugalmasan alkalmazkodtak a változásokhoz, azokban a szituációkban is, amikor az egyes évfolyamokban párhuzamosan eltérő szabályozás alapján, különböző szakképzési dokumentumok alkalmazásával folyt a képzés. A jövőben is kiemelt jelentőségű lesz az agrárszakképzés a mezőgazdaság jövedelemtermelő képességének megőrzésében és megerősítésében. Ehhez fontos új képzési irány lesz a duális szakképzési rendszer, de oda kell figyelni az agrárszakképzések specialitásaira is.[1]

TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

Az agrárszakképzés kezdetei

Magyarország a mezőgazdasági termeléshez kedvező természeti adottságokkal és mindig jól felkészült szakemberekkel rendelkezett, és rendelkezik ma is. A mezőgazdasági képzés fontosságát, az intézményesített oktatás szükségszerűségét Európában az elsők között ismerték fel nálunk, amit számos iskola alapítása jelez. *Tessedik Sámuel* alapította Szarvason 1779-ben Európa első gazdasági iskoláját, de ezt megelőzően már a nagyszombati egyetemen, illetve a sárospataki főiskolán „mezőgazdaságtant" is oktattak. A keszthelyi Georgikon 1797-ben, a selmecbányai Erdészeti Akadémia 1808-ban, 10 évvel később pedig a magyar-óvári Gazdasági Akadémia kezdte meg működését. Ezután is sorra létesültek a mezőgazdasági, erdészeti iskolák, melyek száma 1902-re már elérte a 81-et. Az I. világháború után újra kellett szervezni a mezőgazdasági képzés intézményrendszerét és új területeken, új kultúrák, új technológiák kialakításával a termelést is átalakítani. Óriási létszámban indultak az ún. vándortanfolyamok, ami azt jelentette, hogy az iskolák tanárai lovas kocsin magukkal vittek minden oktatási anyagot és így jártak a falvakba tanítani. Itt ugyan már megtervezett tananyag szerint tanítottak, de főleg a két világháború között tevékenykedő agrár-népfőiskolák is jelentős szerepet játszottak a mezőgazdaság talpra állításában. Szerepük elsősorban az iskolai keretek között el nem sajátítható helyi tudás közvetítésében nyilvánult meg. A tananyagot tehát a generációról generációra szálló speciális, főként a szokásokban megteste-

[1] A 2015. április 16-án szervezett *Tudásintenzív élelmiszer-gazdaság* című konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

sülő és évszázados tapasztalatokon alapuló gyakorlat szervezte.

A II. világháború után kialakult társadalmi-gazdasági berendezkedés az oktatásban is a mindent átható centralizált, állami szabályozás érvényesülését hozta. Az agrárszakképzésben is megjelentek a szakmunkásképző intézmények, az iskolák feladata pedig a kialakult nagyüzemi termelés igényeit kielégítő munkaerő biztosítása volt. Az agráriumban dolgozók döntően állami gazdaságok és termelőszövetkezetek alkalmazottai voltak. A családi gazdaságok csak az ún. háztáji termelés keretei között léteztek, és semmi közük nem volt az Európában működő családi gazdaságok, illetve farmok működéséhez.

Agrárszakképzés 1965–1989 között

Egy ország sajátos értékmérője lehet szakképesítési rendszerének tartalma, szerkezete, valamint ezzel összefüggésben a közoktatási és szakképzési rendszere.

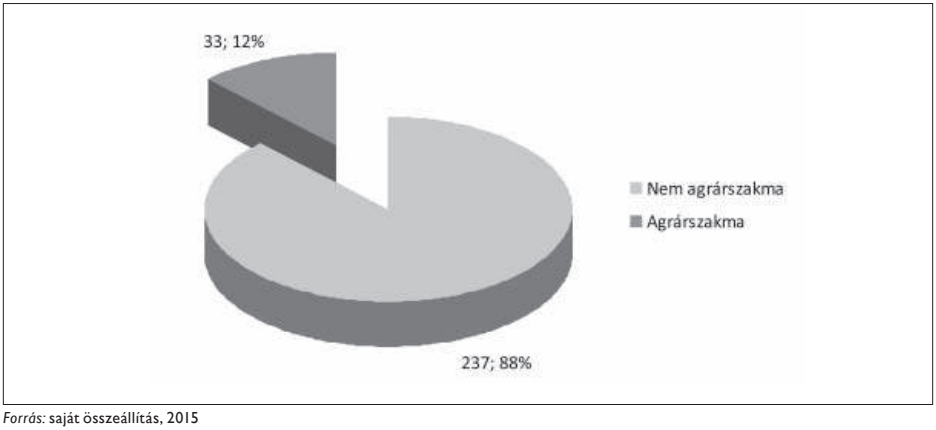
A közoktatási rendszer tartalmában kifejeződik az általános műveltség színvonala, a nemzeti sajátosságok, az állampolgárokkal szembeni elvárások, a tankötelezettség időtartama, a különböző műveltségi szintek és azok megszerzésének létszámarányai, ami alapján következtetni lehet az ország társadalmi, politikai viszonyaira is. Ezen belül a szakképzés tartalmában jelenik meg a nemzetgazdaság sajátos ágazati struktúrája, a különböző szakképzési szintek és ezek teljesítésének létszámarányai (képzettségi struktúra), melyek jelzik az ország műszaki kultúráját. Ezt a műszaki kultúrát a foglalkoztatási struktúrával, munkaerőpiaci viszonyokkal összevetve a gazdaság működésére, várható változásaira is lehet következtetni.

Magyarországon 1965-től kezdődően vált törvényileg szabályozottá a szakképzés és ennek függvényében az agrárszakképzés is (1965-öt megelőző időszakban a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának törvényerejű rendeletei határozták meg a szakképesítéseket, melyek azonosító számmal nem rendelkeztek, és a betölthető munkakört határozták meg).

1969-ben adták ki a szakmunkásképzésről szóló VI. törvényt, melynek alapján a 13/1969. (XII. 30.) MüM rendelet a szakmunkásképzésről szóló 1969. évi VI. törvény végrehajtásáról meghatározta az *Országos Szakmunkás Jegyzék (OSZJ)* tartalmát. Bevezették a szakközépiskolákban oktatható szakmák és szakok számozását, rendszerbe foglalását. Egyúttal kikerültek a régi, nem kellőképpen rendszerezett szak-

1. ábra

A képzési szerkezet Magyarországon 1969-ben

Forrás: saját összeállítás, 2015

2. ábra

A képzési szerkezet Magyarországon 1977-ben

Forrás: saját összeállítás, 2015

mák. Meghatározták a gyakorlati képzés helyszínét (tangazdaságok, tanüzemek fejlesztése a duális képzéssel párhuzamosan), az oktatókkal kapcsolatos elvárásokat, a szakképzés működtetésének feltételeit.

Nem szakképesítéseket foglaltak jegyzékbe, hanem a szakmákat, és azonosító számmal látták el azokat. Az 1969-ben kiadott jegyzék[2] (1. ábra) messze meghaladta az európai szabályozást úgy összetételében, mint korszerűségében. 20 ágazatban 237 szakma került meghatározásra, ebből 3 ágazatban 33 az agrárszakterületen (ez mindössze 12%).

A következő nagyobb jelentőséggel bíró módosításra 1977-ben[3] került sor.

Az 1969-ben kiadott jegyzék szerinti szakmunkásszakmák számának változatlanul hagyása mellett szakmunkásképzést folytató szakközépiskolai szakokat (ágazatok) is meghatároztak, a szakközépiskolai érettségi bizonyítványba bekerült 1-1 szakma, amely szakmunkásmunkakör betöltésére jogosított.

A szakközépiskolákban oktatható szakmák esetében (2. ábra) 21 ágazat, 36 alapszakma került megjelölésre, amely összesen 77 szakmát foglalt magában. Ebből agrárszakterületen 9 alapszakma (25%) 24 szakmát ölelt fel, ez már 45%-os részarányt jelent. Ezzel együtt a szakmák száma összesen 334-re, agrárszakterületen pedig 57-re növekedett.

Az 1986. év a szakközépiskolákban és a szakmunkásképző iskolákban oktatható szakokról, illetőleg szakmákról újabb változást hozott a szakképzési szerkezetben.

A szakmák számozása átalakult, és megjelent a leágazás fogalma is.

A szakközépiskolákban oktatható szakmák esetében[4] 22 ágazat, 40 alapszakma került megjelölésre, amely összesen 86 szakmát foglalt magában. Ebből agrárszakterületen 9 alapszakma (22%) 26 szakmát ölelt fel, ez már 30%-os részarányt jelentett.

A szakmunkásképzésben 22 ágazatban 273 szakma került meghatározásra, ebből 5 ágazatban 44 az agrárszakterületen (ez mindössze 17%). A szakmák száma össze-

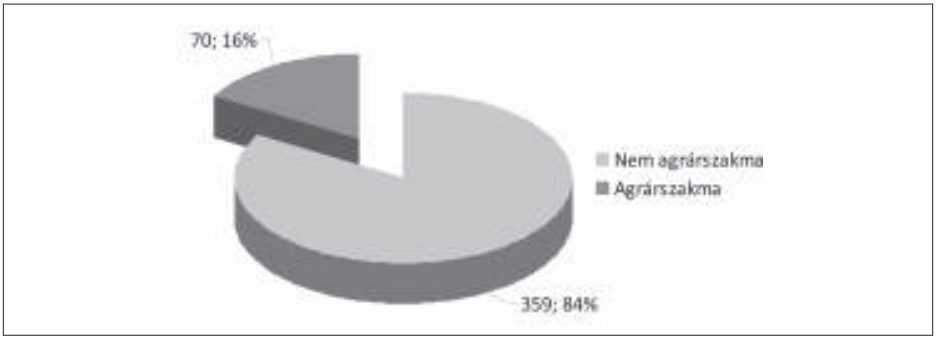
[2] 13/1969. (XII. 30.) MüM rendelet a szakmunkásképzésről szóló 1969. évi VI. törvény végrehajtásáról.

[3] 24/1977. (XII. 28.) MüM-OM együttes rendelet a szakközépiskolákban folyó szakmunkásképzésről szóló 14/1976. (XII. 1.) MüM-OM együttes rendelet módosításáról.

[4] 18/1986. (VIII. 26.) MM rendelet a szakközépiskolákban és a szakmunkásképző iskolákban oktatható szakokról, illetőleg szakmákról.

3. ábra

A képzési szerkezet Magyarországon 1986-ban

Forrás: saját összeállítás, 2015

sen 429-re, az agrárszakmák száma pedig 70-re (16%) növekedett (3. ábra).

A fenti vizsgált időszakban jól látható a szakképesítések számának növekedése, és ezen belül jellemző az agrárágazati képzés arányának hasonló mértékű bővülése.

Ebben az időszakban a mezőgazdasági és élelmiszer-ipari nagyüzemek adták az agrárszakképzés gyakorlati bázisát, kiegészülve a szakképző intézmények tangazdasági és tanüzemi hátterével.

Agrárszakképzés 1989-től

A rendszerváltás után a 80-as évekhez képest radikálisan átalakult az oktatás világa. A szakképzés különösen nehéz időket élt meg, hiszen egy teljesen átalakult társadalmi-gazdasági környezet elvárásainak kellett megfelelnie. A tulajdonviszonyokban és a termelés szerkezetében az elmúlt évtizedekben bekövetkezett változások hatására az agrárszakképzésben is jelentős változások, ha úgy tetszik reformok váltak szükségessé. Az egyik legsúlyosabb problémát az jelentette, hogy a kialakuló piacgazdaság keretei között megszűnt – főleg nagyüzemi – gyakorlati képzőhelyeket milyen módon tudják az iskolák pótolni. Ekkor kezdődött meg az iskolai tanüzemi, tangazdasági gyakorlóbázisok kialakítása, melyek ma is alapját képezik az egyre hangsúlyosabb gyakorlati képzésnek.

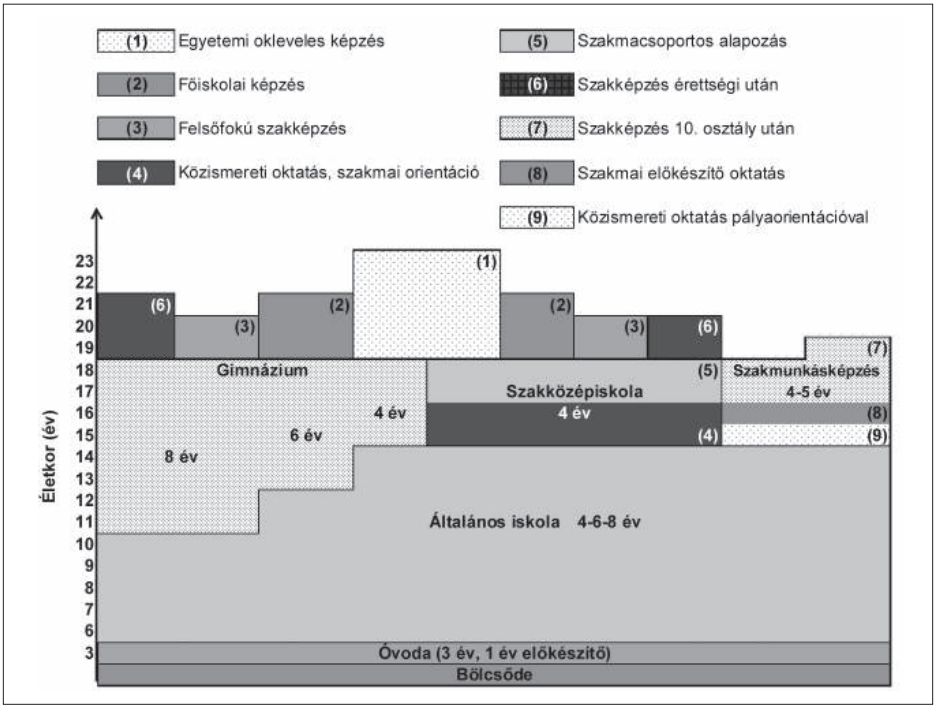
Hasonlóan jelentős problémának bizonyult, hogy a szakképzésnek a jövőben az alkalmazotti, illetve az ún. „végrehajtó" típusú szakemberek mellett fel kell készülnie a vállalkozói típusú szakemberek képzésére is. A piacgazdasági körülmények, a folyamatos alkalmazkodás, az összehasonlíthatóság praktikus követelményei miatt szükséges áttekinteni a szakmastruktúra egészét és átlátható, az európai gyakorlatnak megfelelő rendszert indokolt kidolgozni.

Ebben a helyzetben a szakképzési rendszer rugalmasságának, adaptációs képességének fokozása elodázhatatlan feladat volt. Az oktatásra és a foglalkoztatásra a technikai fejlődés és a gazdasági struktúra változásai gyakorolják a legjelentősebb – és egyúttal kényszerítő erejű – hatást.

Egyes vélemények szerint az oktatás pusztán az álláskereséshez szolgáltat muníciót. Az ún. „státusversennyel" jellemezhető oktatási rendszerek esetében – melynek jegyei a magyar oktatási rendszerben is fellelhetők – a gazdasági növekedésre gyakorolt hatás azért csökken, mert az iskolázottság emelkedése inkább magának a státusversengésnek az eredménye és nem a munkaerőpiac igényeire történő reagálásé. Ezekben a rendszerekben óhatatlanul romlik az oktatás és a tananyag színvonala, az előmenetelnél pedig a végzettség játszik egyre nagyobb szerepet.

4. ábra

A közoktatás szerkezete Magyarországon 1993-tól

Forrás: saját összeállítás, 2015

Látható tehát, hogy egyre inkább háttérbe szorulnak az oktatás és a gazdaság direkt kapcsolatát hangsúlyozó elméletek, és a jóléti állam szerepvállalásának fokozatos visszaszorulásával, illetve az oktatási kiadások lefaragásával egyidejűleg egyre nagyobb hangsúlyt kapnak az elszámolhatóság, a minőség és a hatékonyság problémái.

SZAKKÉPZÉSI RENDSZER NAPJAINKBAN

Magyarországon a társadalmi-gazdasági területen bekövetkező változások a közoktatási, szakképzési (képesítési) rendszer megváltoztatását is jelentették. Módosultak a tulajdonviszonyok, átalakult a gazdaság ágazati szerkezete, előtérbe kerültek a feldolgozó iparágak és a szolgáltatások. Jelentősen módosult a foglalkoztatási szerkezet, kialakult a munkaerőpiac, a strukturális és tényleges munkanélküliség. A szakképzés megpróbált eleget tenni a kihívásoknak, az iskolakísérletek száma növekedett.

A gyakorlati képzési helyek csökkenése, demográfiai viszonyok alakulása, a felnőttképzés stb. az egész szakképesítési, szakképzési rendszer átalakítását tette szükségessé.

A *Nemzeti Szakképzési Intézet* (ma *Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal*) 1991–92-ben kezdte meg az új szakképzési, szakképesítési rendszer szakmai, tartalmi előkészítő munkálatait, a hatályos szakképesítési jegyzékek áttekintését, a helyi innovációs törekvések, kísérletek összegzését, a nemzetközi tapasztalatok feldolgozását, valamint kidolgozta az *Országos Képzési Jegyzék* (OKJ) kialakításának technikai részleteit és szakmai segédleteit (nem szak-

mák, hanem munkakörelemzés alapján szakképesítések kerültek a jegyzékbe).

Az 1993. év fordulatot hozott a szakképzésben és a közoktatásban. Átalakult a közoktatás, a szakképzési szerkezet (4. ábra).

1989–1996 között kifutó rendszerben még az 1986-os jogszabályok szerint folyt a szakképzés, elindult nagyon sok iskolakísérlet, amely az Országos Képzési Jegyzéket (továbbiakban OKJ) és az új típusú közoktatást, szakképzést volt hivatott bevezetni.[5]

Az 1993. évi OKJ kidolgozása rendhagyó eljárásnak minősíthető, de számos jellemzőjében már a későbbi eljárásrend jellemző vonásait hordozta.

Az Országos Képzési Tanács a tapasztalatok alapján kidolgoztatta az OKJ-ba történő felvétel módjára és feltételeire, az „eljárásrendre" vonatkozó ajánlásait, amelyek 1993-ban kerültek kiadásra. A 21 szakmacsoport feldolgozását a szakirányok figyelembevételével szakértői bizottságok végezték el, akik javaslatokat készítettek a képzési időre, elmélet/gyakorlat arányára és a gazdasággal történő kapcsolatot megvalósító (a képesítéssel betölthető) munkakör FEOR (Foglalkozások Egységes Osztályozási Rendszere) számára is.

Az államilag elismert szakképesítéseket 1993-tól már csak az Országos Képzési Jegyzék (OKJ) tartalmazta. A jegyzékben meghatározásra került

– a szakképesítés azonosító száma, megnevezése;

– a hozzá tartozó FEOR-szám;

– a szakképesítések köre és szakmacsoportja;

– a jegyzékbe kerülés éve;

– a kizárólag iskolarendszerű szakképzésben megszerezhető szakképesítések;

– a képzés maximális időtartama (évfolyam, óraszám);

1. táblázat

A szakképesítések azonosító száma egységes 2 + 4 + 2 csoportosításban 8 számjegyű

A szakképesítés azonosító számának első két számjegye a szakképesítés ISCED[6] szintje 21–71
21 befejezett iskolai végzettséget nem igénylő szakképesítések
31 nyolcadik évfolyam elvégzésével tanúsított alapfokú iskolai végzettségre épülő szakképesítések
32 nyolcadik évfolyam elvégzésével tanúsított alapfokú iskolai végzettségre épülő és szakmai előképzettséghez kötött szakképesítések
33 tizedik évfolyamra épülő szakképesítések
34 tizedik évfolyamra épülő és szakmai előképzettséghez kötött szakképesítések
51 a középiskola utolsó évfolyamának elvégzéséhez kötött szakképesítések, amelyek jellemzően fizikai tevékenység ellátására jogosítanak
52 középiskola utolsó évfolyamának elvégzéséhez vagy érettségi vizsgához kötött szakképesítések, amelyek jellemzően szellemi tevékenység ellátására jogosítanak
53 érettségi vizsgához és meghatározott szakmai előképzettséghez kötött szakképesítések
54 érettségi vizsgához vagy érettségi vizsgához és meghatározott szakmai előképzettséghez kötött emelt szintű szakképesítések
55 érettségi vizsgához kötött felsőfokú szakképesítések
71 felsőfokú iskolai végzettségre épülő szakképesítések
A szakképesítés azonosító számának harmadik-hatodik számjegye a szakképesítés tanulmányi területe (1408–8999)
A szakképesítés azonosító számának hetedik-nyolcadik számjegye az azonos szakképesítési szinten és tanulmányi területen belüli sorszám (01–……)

[5] 1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról; 1993. évi LXXVI. törvény a szakképzésről.

[6] *International Standard Classification of Education* – az oktatás egységes nemzetközi osztályozási rendszere.

– az iskolai és a szakmai előképzettség; valamint

– a szakképesítésért felelős miniszter, aki a szakmai és vizsgakövetelmények meghatározásáért és kiadásáért felelős.

Az OKJ 1993-as bevezetése előtt különböző képzési és munkaköri jegyzékek tartalmazták az állam által elismert szakképesítéseket, és külön jogszabályok rendelkeztek az iskolarendszeren kívüli képzés keretében megszerezhető képesítésekről (1. táblázat). Az 1993-ban kiadott OKJ egységes szerkezetben foglalja össze az államilag elismert szakképesítéseket. A szakképesítések alapadatait, tartalmi definiálását, a szakma gyakorlásához kapcsolódó követelményeket, elvárt kompetenciákat és természetesen a vizsgakövetelményeket, valamint a képzés időtartamát (azon belül az elmélet és a gyakorlat arányát) a szakképesítések szakmai és vizsgakövetelményei tartalmazzák.

Ezen dokumentumok alapján készítette el az iskola (a központi programok figyelembevételével) a pedagógiai program részét képező szakmai programját, illetve felnőttképzés esetén a képzés részletes programját.

A többször módosított 1993. évi[7] rendelet az Országos Képzési Jegyzékről 21 szakmacsoportba sorolta a szakképesítéseket. Az agrárszakterületen két szakmacsoport (a 20-as mezőgazdasági és a 21-es élelmiszeripari) került kialakításra. Az 1993. évi szakképzési törvényben meghatározásra került a szakképzésért, valamint a szakképesítésért felelős miniszter feladat- és hatásköre. Az 1993-ban kiadott, többször módosított OKJ valamennyi szakképesítésnél megnevezi a szakképesítésért felelős minisztert.

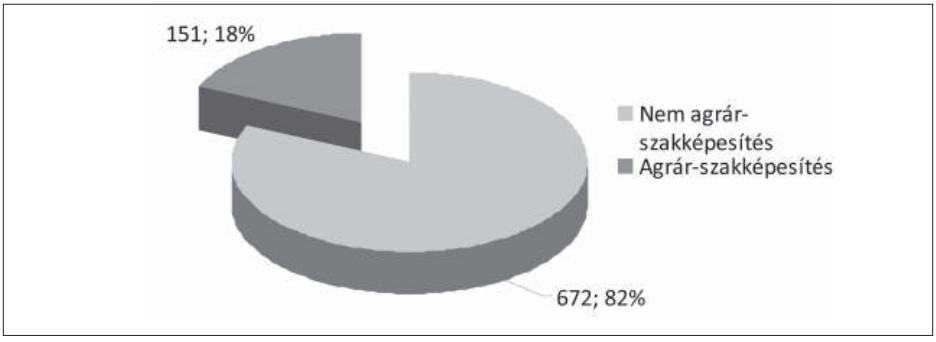
A szakképesítések száma 823-ra nőtt (5. ábra). Ebből a 20-as mezőgazdasági szakmacsoportban és a 21-es élelmiszer-ipari szakmacsoportban összesen 151 szakképesítés került meghatározásra, amely 18%-os részarány. Az 1986-os szakmaszerkezethez viszonyítva a szakmák száma durván háromszorosára emelkedett, de az agrár-szakképesítések részaránya nem változott.

Az 1993-ban kiadott OKJ a gazdaság új igényeihez, a szakképesítések törvényi hátteréhez és ennek végrehajtását szabályozó rendeletekhez igazítva folyamatosan módosult, majd a 2003. évi OM rendelet[8] az előző rendeleteket hatályon kívül helyezve új rendszerbe foglalta a jegyzéket.

A szakképesítések száma és aránya nem változott, az új szakképesítések felvétele és a törölt szakképesítések száma kiegyenlítette egymást.

5. ábra

A képzési szakmaszerkezet Magyarországon 1993-ban

Forrás: saját összeállítás, 2015

[7] 7/1993. (XII. 30.) MüM rendelet az Országos Képzési Jegyzékről.

[8] 37/2003. (XII. 27.) OM rendelet az Országos Képzési Jegyzékről.

Az OKJ bevezetésével párhuzamosan elkezdődött a különböző minőségbiztosítási rendszerek kialakítása az oktatásban és a szakképzésben.

A célrendszer egy adott szintjén megfogalmazott cél egy adott tevékenység végcélja, ugyanakkor eszköz is egy magasabb rendű cél elérése érdekében. Például az oktatással, képzéssel kapcsolatos jogszabályokban, az iskola alapító okiratában, szervezeti működési szabályzatában, küldetésnyilatkozatában az oktatáspolitika, társadalom, a civil szféra elvárásai jelennek meg mint az intézmény hivatalos céljai. A ténylegesen elérni kívánt célok, melyek a pedagógiai programban, illetve az annak részét képező helyi tantervben, szakmai képzési programjában fogalmazódnak meg mint operatív célok, azon eszközök összességét jelenítik meg, amelyekkel az iskola a hivatalos (oktatáspolitikai, társadalmi) minőségcélokat el kívánja érni.

Az oktatás célrendszere összekötő kapocs a társadalom értékrendje, szükségletei és az iskolai gyakorlat között azáltal, hogy a céltételezés legfelső szintjén a legáltalánosabb, a minden iskolára érvényes célok meghatározása történik (Nemzeti Alaptanterv – NAT, kerettantervek). Ez a cél- és követelményrendszer képezi alapját az egyes intézménytípusok, intézmények saját célrendszerének, erre épül az iskolák feladatrendszere és a központi vizsgarendszer.

A gyakorlati oktatás is jelentős változáson esett át. Az agrárterületen a nagyüzemeket felváltó kis- és középüzemek, családi gazdaságok már nem tudták maradéktalanul biztosítani a duális képzés gyakorlati hátterét, ezért ezen a területen a tanulószerződések megkötése folyamatosan nehézségekbe ütközött az összetettebb szakképesítéseknél (pl.: gazda, pék-cukrász, mezőgazdasági technikus stb.). A tangazdaságok-tanüzemek fejlesztésére az agrárszakképzésért felelős minisztérium, valamint a szakképzési alap decentralizált keretéből kiírt pályázatok biztosítottak forrást. Ebben az időszakban az iskolák gyakorlóhelyei hihetetlen mértékű fejlődésen mentek keresztül. A meglévők felújítása mellett nagyon sok új gyakorlóbázis is kialakításra került. A gyakorlati oktatás három helyszínen történt, melyek jól kiegészítették egymást: a még meglévő néhány nagyüzemben együttműködési megállapodás alapján, kis- és középüzemekben; vállalkozóknál tanulószerződéssel; valamint az iskolai gyakorlóbázison. A teljes képzési időben félévenként az iskolák – a szakmai vizsga várható helyszínén – egy-két hetes felkészítő után „házi" vizsgát szerveztek, ahol felmérték a tudásszintet, megállapításra kerültek a hiányosságok, gyengeségek, melyeket jeleztek a gyakorlati képzőhelyek felé. Így a szakmai vizsga időpontjára az egyes képzőhelyek közötti eltérések kiküszöbölhetővé váltak.

A SZAKKÉPZÉS ÁTALAKÍTÁSA MODULÁRIS RENDSZERRE

A 2015/2003. (I. 30.) Kormányhatározat 5. pontjában a kormány felhívta az érintett minisztereket az Országos Képzési Jegyzék felülvizsgálatára. Ennek kapcsán az Oktatási Minisztérium kidolgozta az OKJ felülvizsgálatának koncepcióját és végrehajtásának ütemtervét. Az OKJ-ben szereplő szakiskolai szakképesítések módosítására, a koncepcióban szereplő alapelvek figyelembevételével, néhány napos határidővel kellett javaslatot tennie a szakminiszteréknek.

A koncepció kitért az Európai Unióhoz való csatlakozás és a hazai szakmaszerkezet átalakítása miatt jelentkező kihívásokra. Kiemelte, hogy a szakképzésfejlesztés folyamata olyan állomáshoz érkezett, amikor már jóval több figyelmet szükséges fordítani a fejlesztés irányait, elveit és módszereit meghatározó körülményekre, hazai és nemzetközi összefüggéseire.

A koncepció számba vette a szakképesítési és szakképzési rendszer addigi változásainak erősségeit és a meglévő problémákat, ismertette a felülvizsgálat célját és

alapelveit, a kapcsolatos főbb feladatokat, a felülvizsgálat módszereit, valamint a feladatok ütemezését.

A beszámíthatóság, az egymásra épülés és a munkaerő-piaci igényekhez való gyors és rugalmas alkalmazkodás érdekében már korábban megkezdődtek a képzés modularizációját célzó munkák. A koncepció szerint olyan moduláris szakképzési rendszer kialakítása a cél, amelyben lehetőség van a szakképesítés, rész-szakképesítés, illetve egyes modulok iskolarendszeren kívüli megszerzésére is. Azaz az egyes modulok teljesítése részvégzettséget, kompetenciákat biztosíthat a szakképzésben részt vevők számára a munkaerőpiac által is elismerve.

A szakképzés tartalmi, módszertani és szerkezeti fejlesztése, új szakképzési szerkezet kialakítása[9]

A foglalkozások munkakörelemzése útján keletkező képzési modulok összehasonlító elemzése és egymás közötti kapcsolatainak rögzítése révén jönnek létre az OKJ új struktúrájának alapját jelentő modultérképek, amelyek az egyes modulok tartalmi összefüggéseit, viszonyait, szakképesítésekbe való beépülésüket tükrözik. Az egyes szakképesítéseket modulok (képzési modulok) meghatározott csoportjának teljesítésével lehet megszerezni. A (képzési) modul lineáris összetevőkként a programmodult, a szakmai követelménymodult és a vizsgakövetelmény-modult foglalja magában.

Folyamatszabályozásként a programmodul (Képzési Program/Központi Program) rögzíti a dolgozó/tanuló számára a munkakör egy adott szakmai feladatcsoportjának sikeres végrehajtásához szükséges kompetenciák összességének elsajátítását lehetővé tevő tanulási, oktatási, képzési folyamatot. A modulhoz tartozó Szakmai Követelmények (szakmai követelménymodul) kimeneti szabályozásként egy munkakör valamely feladatcsoportjára vonatkozó munkakörelemzés során megállapított kompetenciáknak (kompetenciaprofil) a munkába lépéshez szükséges és elégséges szintjét, tartalmát, minőségét határozzák meg, a Szakmai Vizsgakövetelmények (szakmai vizsgakövetelmény-modul) pedig a vizsga ismérveit rögzítik. E dokumentumok alapvetően a tanuló/dolgozó tulajdonságaira, cselekvéseinek jellemzőire vonatkoznak.

A program magában foglalja a szakképesítések ISCED-szintek szerinti különválasztását, az alapszakmák, az iskolai rendszerű szakképesítések, a ráépülő, felnőttképzésben megszerezhető szakképesítések és a rész-szakképesítések meghatározását.

A modulok, a rész-szakképesítések és a szakképesítések rendszerének kifejlesztésével az OKJ-ben szereplő szakképesítések száma csökken, ugyanakkor a „képesítések száma” fogalomként új, differenciált értelmezést kap.

A szakképesítések számának csökkenése egy bizonyos korlátig előnyös, mert lehetővé teszi a szélesebb alapozást és későbbre tolja a speciális, munkahelyhez kötött kompetenciák elsajátítását. A csökkentést eredményező alapelvek meghatározása és eljárások kidolgozása a fejlesztőmunka része.

A fejlesztés keretében létrehozott moduláris rendszer előnye, hogy

– kialakítható a szakképesítések új kapcsolatrendszere;

– elősegíthető a szakképesítések közötti átjárhatóság;

– lehetővé válik a gazdaságban bekövetkező változások gyors és rugalmas követése;

– megvalósítható a képzés és továbbképzés jobb egymásra épülése;

– az előzetes tudás mérése és a beszámíthatóság egységesebbé válik;

– kialakulhat egy egységesebb taneszközrendszer;

[9] Nemzeti Fejlesztési Terv Humán Erőforrás Fejlesztés Operatív Program (HEFOP) 3.2. intézkedés 1. komponense.

– a szakképesítések tartalma gyorsabban és gazdaságosabban korszerűsíthető.

A szakmastruktúra moduláris rendszere az intézkedésen keresztül mind az ifjúsági, mind a felnőttképzésben lehetőséget teremt a szakképzésből történő többszöri ki- és belépésre, azaz az egyén tervezheti a pályáját, valamint kiválaszthatja az elvégezni kívánt szükséges modulokat.

A rendszer létrehozásával megszületett az alapja a korábban formális vagy nem formális úton elsajátított ismeretanyag beszámításának is, a fejlesztés során kidolgozandó beszámítási eljárás által az egész életen át tartó tanulás tervezhetőbbé válik.

Néhány modul elsajátításával a képzésben részt vevő rész-szakképesítést is kaphat, az újbóli belépéskor ezek beszámításával és további modulok elsajátításával újabb, illetve magasabb szintű szakképesítéshez jut. A rész-szakképesítés rövidebb idő alatt megszerezhető, a munkaerőpiac által elismert olyan kompetenciákat igazol, amely lehetővé teszi egy adott, többnyire kevéssé összetett munkakör ellátását.

A már teljesített modulok, megszerzett és bizonyíthatóan elsajátított kompetenciák elismerése segíti az egész életen át tartó tanulás keretében a tanulmányok folytatását mind az iskolai rendszerű, mind iskolarendszeren kívüli képzésben.

A szakmai modernizációnak elengedhetetlen feltétele, hogy a szakképzéshez a fejlesztő szemlélet térnyerését, az annak központjába állított tanulói tevékenységeket és az ezt irányító pedagógusmunkát egyaránt szolgáló megfelelő minőségű, korszerű taneszközrendszer álljon rendelkezésre.

A költséghatékonyság, az intézményi infrastruktúra megkívánt fejlesztése is abba az irányba mutat, hogy ne a papíralapú és gyorsan avuló tankönyvek, segédletek és a frontális tanítás domináljanak a szakképzésben, hanem azok szerepét minél inkább átvegye az informatikai eszközökkel létrehozott és működtetett, naprakész és mindenki számára hozzáférhető, testre szabható taneszközrendszer.

A hagyományos tankönyveket nem váltják fel teljesen a digitalizált tankönyvek, a cél az, hogy a lehetőségek figyelembevételével a súlypont áttolódjon. A fejlesztés során a már meglévő, bevált tananyagok is felhasználásra kerültek úgy, hogy bekerül a rendszerbe azok digitalizált változata.

Természetesen a követelmények megújításával szükségessé válik új tananyagok fejlesztése is, amelyek már a korszerű digitális eszközrendszerre épülnek, emellett alkalmasak papíralapon történő felhasználásra is.

A program teljessé válásához elengedhetetlen volt a megújult szakmaszerkezet és az új taneszközrendszer megismertetése, a módszerkultúra elterjesztése a tanárképzésben és a tanártovábbképzésben.

A fejlesztés eredményeit felhasználva mind tanárképzési, mind tanár-továbbképzési tematikák kidolgozására sor kerül és megtörténik azok beépítése a továbbképzésekbe, képzésekbe.

Ebben a fejlesztőmunkában a *Nemzeti Szakképzési Intézet* vezetésével a *Nemzeti Agrárszaktanácsadási, Képzési és Vidékfejlesztési Intézet* szakemberei is részt vettek, az agrárterület szakképzési dokumentumainak elkészítésében is nagy szerepet játszottak.

Szakképzési szerkezet és a moduláris OKJ

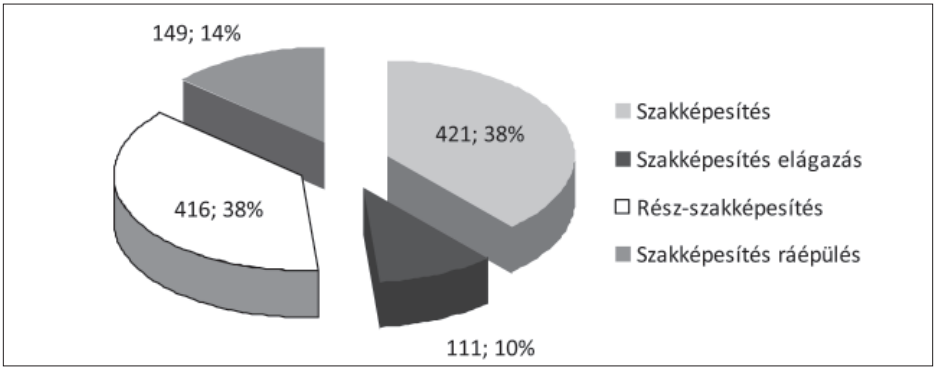
Az 1993-ban kialakított köznevelési, szakképzési szerkezet változatlanul hagyása mellett került bevezetésre a moduláris OKJ[10].

Az azonosító szám 15 számjegyből áll. Az 1-2. számjegy a szakképesítés szintjét, a 3-5. a szakképesítés tanulmányi területét, a 6-7. az azonos szintű és tanulmányi területű szakképesítések sorszámát, a 8. az alap-

[10] 1/2006. (II. 17.) OM rendelet az Országos Képzési Jegyzékről és az Országos Képzési Jegyzékbe történő felvétel és törlés eljárási rendjéről.

6. ábra

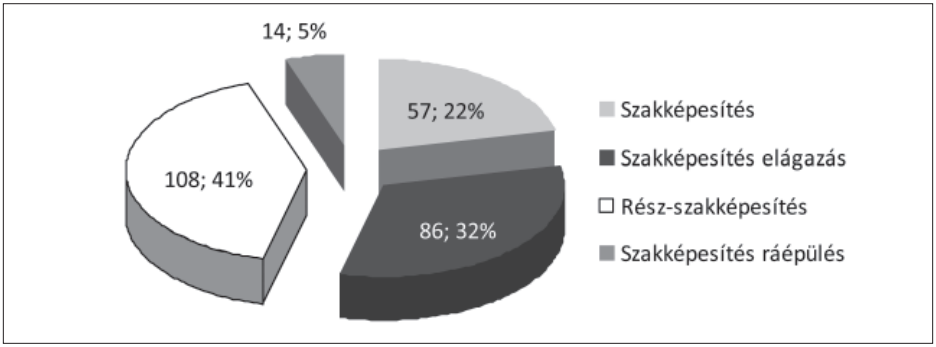
Az OKJ szerkezeti összetétele

Forrás: saját összeállítás, 2015

7. ábra

Az OKJ összetétele az agrár-szakképesítések esetében

Forrás: saját összeállítás, 2015

szakképesítést, a 9. a rész-szakképesítést, a 10. az elágazást, a 11. a ráépülést, a 12-13. a rész-szakképesítés vagy az elágazás vagy a ráépülés szintjét, végül a 14-15. számjegy az azonos szintű rész-szakképesítés, elágazás és ráépülés sorszámát jelzi. Az alap-szakképesítések száma csökkent, de a rész-szakképesítések, szakképesítés-elágazások, szakképesítés-ráépülések bevezetése miatt összességében nőtt a megszerezhető végzettségek mennyisége.

A szakképesítések szintjei az 1993. évi OKJ szintjeinek megfelelően alakultak.

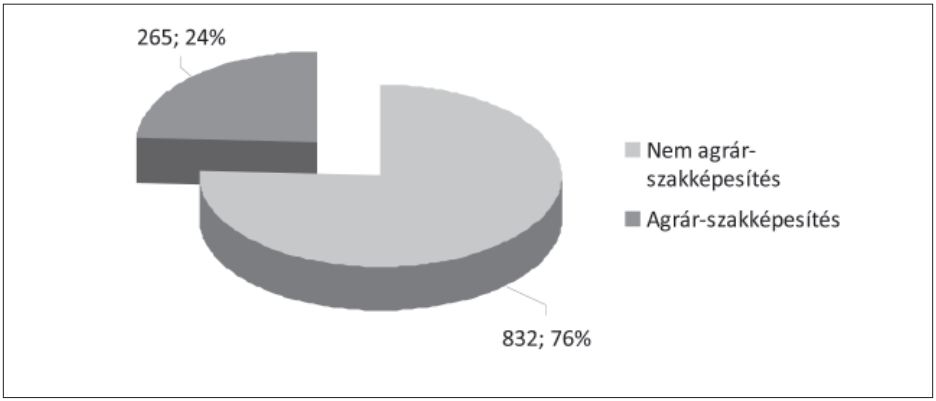
Szakképesítés az, ami a szakmai és vizsgakövetelményben meghatározott modulokból épül fel, foglalkozás gyakorlására, munkakör ellátására képesít. Összesen 421 alapszakma (szakképesítés), ebből 57 agrár (14%).

Szakképesítés-elágazás a szakképesítés részeként a szakmai és vizsgakövetelményben meghatározott modulokból épül fel, amely kötelezően választandó modullal/modulokkal együtt munkakör ellátására képesít. Összesen 111 féle, ebből 86 (77%) az agrárterületen. A nagy számot az élelmiszer-ipari szakképesítések közös alapozása, illetve a felsőfokú szakképzés (FSZ) elágazásai eredményezték.

Szakképesítés-ráépülésnél a szakmai és vizsgakövetelmény tartalmazza, hogy mely modulok/szakképesítés/rész-szakképesítés/elágazás moduljaira épül, meghatározza, hogy mely modulokból áll, és újabb

8. ábra

Az agrár- és nem agrár-szakképesítések aránya

Forrás: saját összeállítás, 2015

munkakör ellátására vagy a már meglévő magasabb szinten való gyakorlására képesít. Összesen 149 félét tartalmaz az OKJ, ebből 14 (9%) az agrárterületen.

Rész-szakképesítés egy szakképesítésnek a szakmai és vizsgakövetelményben meghatározott moduljaiból épül fel, legalább egy munkakör ellátására képesít. Összesen 416 félét (6., 7., 8. ábra) tartalmaz az OKJ, ebből 108 az agrárterületen.

A moduláris rendszer bevezetése a szakképző iskolákban nehézségeket okozott, a moduláris központi programot tantárgyasítani kellett, hogy a tanár és a diák egyenletes leterheltségét biztosítani lehessen. A szakmai elmélet és a szakmai gyakorlat elsajátítási helye szétválik, a gyakorlati képzés nagyobb részben tanulószerződéssel, együttműködési megállapodással kikerül a gazdaságba, míg az elmélet az iskolában marad. Így egy modulon belül a szakmai elméletet és a szakmai gyakorlatot nem azonos személy oktatja, így a személyi feltételek is szétválnak.

Az igazi problémát a moduláris vizsga jelentette. A szakmai vizsga bonyolult, hosszadalmas, indokolatlanul nagy adminisztrációt kíván a folyamatok apró, moduláris részekre bontásával.

A gazdasági átalakulások, folyamatok is abba az irányba mutattak, hogy a szakképzési szerkezet újabb átalakításon kell, hogy átessen.

2011 márciusában meghatározásra került a *„Koncepció a szakképzési rendszer átalakítására, gazdasági igényekkel való összehangolására”*. A koncepcióban meghatározott változtatások célja

– a képzési szerkezet a szakirányok és a létszámok vonatkozásában is igazodjon a gazdaság igényeihez;

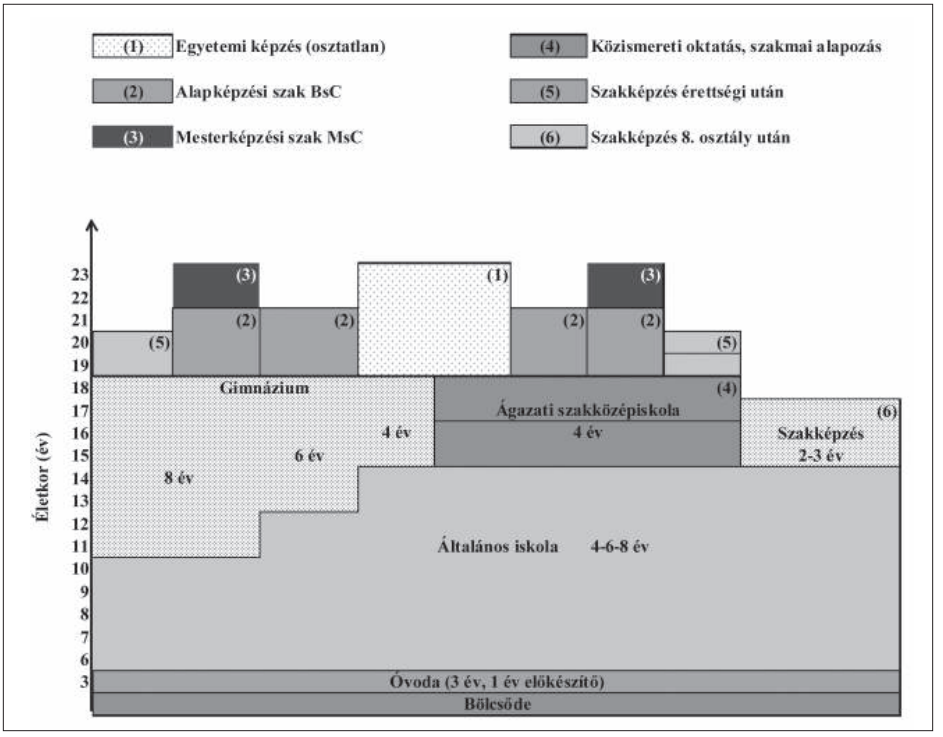
– az intézményrendszer (TISZK-rendszer – *T*érségi *I*ntegrált *S*zakképző *K*özpont[11]) átláthatóan, koordináltan és költséghatékonyan működjön;

– a szakképzés – amellett, hogy a gazdaság valós igényeinek megfelelő szerkezetben biztosítja a szakképzett munkaerőt – egyben segítse elő a társadalmi felzárkózást is a hátrányos helyzetű fiatalok képzésben tartásával, tegye lehetővé számukra, hogy szakképzett munkavállalóként lépjenek be a munkaerőpiacra.

[11] 1993. évi LXXIX. törvény és az 1993. évi LXXVI. törvény 2.§ (5) bekezdése.

9. ábra

A közoktatás, szakképzés szerkezete Magyarországon 2011-től

Forrás: saját összeállítás, 2015

A szakiskolai képzés megújítása

Az alapfokú iskolai végzettségre épülő szakiskolai képzés 3 év, és mindhárom évfolyam szakképzési évfolyamként működik.

A szakközépiskolák 9. évfolyamra történő beiskolázása ágazatonként történik 37 ágazatban. A 9–12. szakképző évfolyamokon az ágazathoz tartozó, érettségihez kötött szakképesítések közös elemeinek tartalmát magában foglaló szakmai elméleti és gyakorlati oktatás folyik, az egységes kerettanterv szerinti közismereti képzés mellett. A szakközépiskolában képesítő érettségi vizsga tehető, az ágazati szakmai érettségi végzettséggel munkakörök tölthetők be. A szakközépiskolákban továbbá érettségi utáni szakképzés folyik.

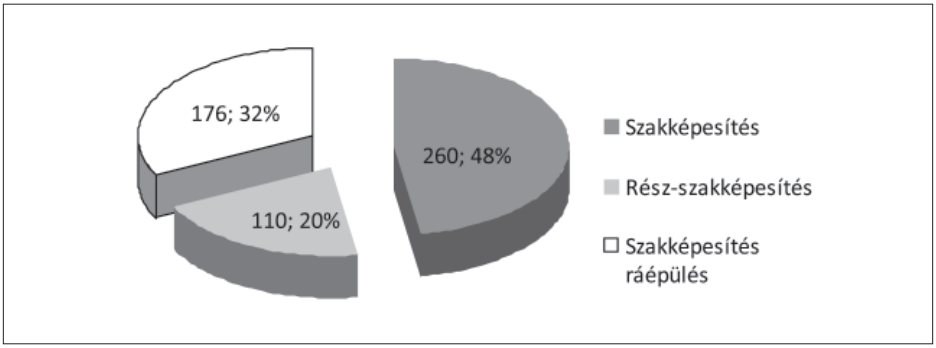
2011 decemberében megjelentek a köznevelést, szakképzést újraszabályozó törvények[12], 2012 júliusában kiadták az új OKJ-t[13], melynek bevezetése, többszöri módosítás után, 2013. szeptember 1-jére tolódott ki az iskolai rendszerű, illetve iskolarendszeren kívüli képzésben egyaránt. Az átmeneti időszakban párhuzamosan folyik még a képzés, a „régi" OKJ szerinti kifutó képzések (2018 júniusáig) és az „új" OKJ szerint pedig felmenő rendszerben. 2013-ban új felnőttképzési törvény lépett hatályba.[14] A változások következtében a

[12] 2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről; 2011. évi CLXXXVII. törvény a szakképzésről.

[13] 150/2012. (VII. 6.) Korm. rendelet az Országos Képzési Jegyzékről és az Országos Képzési Jegyzék módosításának eljárásrendjéről.

10. ábra

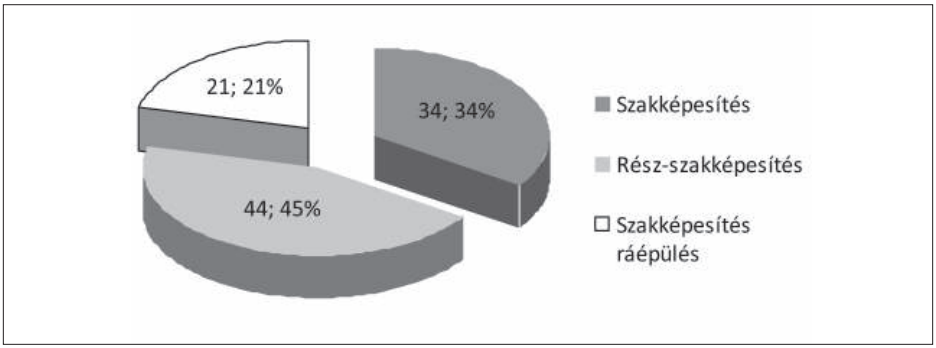
Szakképesítések megoszlása az OKJ-ben

Forrás: saját összeállítás, 2015

11. ábra

Agrár-szakképesítések megoszlása az OKJ-ben

Forrás: saját összeállítás, 2015

közoktatás, szakképzés szerkezete módosult (9. ábra).

Változások az Országos Képzési Jegyzékben

A jegyzék két mellékletet tartalmaz, az elsőben kerültek meghatározásra a szakképesítések és a szakképesítés-ráépülések, a másodikban pedig a rész-szakképesítések. Az ún. gyűjtő-szakképesítések, amelyeknek csak elágazásai voltak, megszűntek, valamint a felsőfokú szakképesítések kikerültek az OKJ-ből.

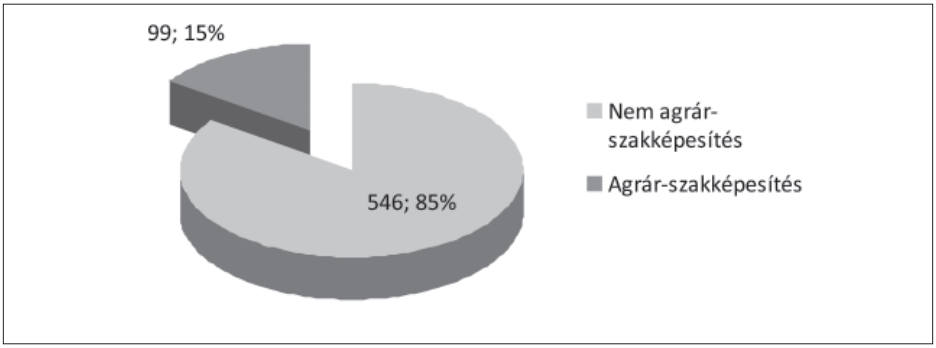
A szakképesítések száma csökkent 294-re, ebből 34 agrár-szakképesítés. A szakképesítés-ráépülések száma nőtt, összesen 197, ebből az agrár 21. A rész-szakképesítések száma csökkent, összesen 154, ebből az agrár 44 (10., 11., 12. ábra).

A szakképesítések, rész-szakképesítések, szakképesítés-ráépülések azonosító száma 7 számjegyből áll, amely az OKJ-táblázat 1. oszlop számjegyeiből tevődik össze. Az 1-2. számjegy a szakképesítés szintjét, a 3-5. a szakképesítés tanulmányi területét, a 6-7. az azonos szintű és tanulmányi területű szakképesítések sorszámát jelzi (2. táblázat).

[14] 2013. évi LXXVII. törvény a felnőttképzésről.

12. ábra

Agrárszakképzés aránya az OKJ-ben

Forrás: saját összeállítás, 2015

2. táblázat

A szakképesítések szintjében bekövetkezett változások

Szint	Meghatározás	ISCED-szint
21	*alapfokú rész-szakképesítés,* amely az iskolarendszeren kívüli szakképzésben, a speciális szakiskolai képzésben, illetve a *HÍD II. programban* szerezhető meg	2
31	*alsó középfokú rész-szakképesítés,* amely alapfokú iskolai végzettségre vagy a szakmai és vizsgakövetelményben meghatározott bemeneti elméleti és gyakorlati tudáselemekre (a továbbiakban: bemeneti kompetencia) épül, *iskolarendszeren kívüli* szakképzésben, a speciális szakiskolai képzésben, illetve *HÍD II. programban* szerezhető meg	3
32	*alsó középfokú szakképesítés*, amely alapfokú iskolai végzettségre vagy a szakmai és vizsgakövetelményben meghatározott bemeneti kompetenciákra épül, *iskolarendszeren kívüli* szakképzésben szerezhető meg	3
33	*alsó középfokú szakképesítés-ráépülés,* amely alapfokú iskolai végzettséget igénylő, *iskolarendszeren kívüli* szakképzésben megszerezhető szakképesítésre épül	3
34	*középfokú szakképesítés,* amely alapfokú iskolai végzettségre vagy a szakmai és vizsgakövetelményben meghatározott bemeneti kompetenciákra épül, *jellemzően iskolai rendszerű szakképzésben* szerezhető meg	3
35	*középfokú szakképesítés-ráépülés,* amely alapfokú iskolai végzettséget igénylő, jellemzően *iskolai rendszerű szakképzésben* megszerezhető szakképesítésre épül	3
51	*felső középfokú rész-szakképesítés,* amely érettségi végzettséghez kötött és *iskolarendszeren kívüli* szakképzésben szerezhető meg	4
52	*felső középfokú szakképesítés,* amely érettségi végzettséghez kötött és elsősorban *iskolarendszeren kívüli* szakképzésben szerezhető meg	4
53	*felső középfokú szakképesítés-ráépülés,* amely az *iskolarendszeren kívüli* szakképzésben megszerezhető, érettségi végzettséghez kötött, szakképesítésre épül	4
54	*emelt szintű szakképesítés,* amely érettségi végzettséghez kötött és *elsősorban iskolai rendszerű* szakképzésben szerezhető meg	4
55	*emelt szintű szakképesítés-ráépülés,* amely *elsősorban iskolai rendszerű* szakképzésben megszerezhető, érettségi végzettséghez kötött szakképesítésre épül	4
62	felsőfokú végzettséghez kötött szakképesítés	5

Forrás: 150/2012. (VII. 6.) Korm. rendelet az Országos Képzési Jegyzékről és az Országos Képzési Jegyzék módosításának eljárásrendjéről

Egyszerűsödött az OKJ-t tartalmazó táblázat, a felnőttképzésben tól-ig óraszámok kerültek meghatározásra, és megjelölésre került az ágazati szakközépiskola.

A szakképesítés felépítése változatlanul moduláris maradt, a szakmai és vizsgakövetelmények csak a modulok azonosítóit rögzítik, a modultartalmak egységesen kormányrendeletben kerültek kiadásra.

A képzés a tantárgyszerkezetben elkészített kerettantervek alapján folyik. A duális képzés keretében az elméleti képzés szakiskolákban, a gyakorlati képzés pedig gazdálkodónál (üzemekben, vállalatoknál) történik. A gazdálkodó és az iskola így kiegészíti egymást.

Az iskolákban az általános műveltséget és a szakelméleti ismereteket közvetítő tárgyak oktatása folyik, valamint a 9. évfolyamon a tanműhelyben folyó gyakorlati képzés során a szakmai alapok elsajátítása történik meg.

A gyakorlati (üzemi) képzésben – gazdálkodónál – pedig a szakmai képességek fejlesztésén és a szakmai gyakorlati ismeretek elsajátításán van a hangsúly.

Az iskola és a gazdálkodó célja egy magasan képzett szakembergárda létrehozása, valamint az általános és szakmai műveltség helyes arányának kialakítása korszerű és modern ismeretanyag elsajátításával.

A duális képzés előnyös a tanuló számára, mert közvetlen kapcsolat alakul ki a tanuló és a dolgozók között, és a tanuló valós munkakörnyezetben sajátíthatja el a szakma alapjait.

A gazdálkodó számára is előnyt jelent a duális képzés, hiszen lehetősége van közvetlenül a tanulói közül biztosítani a szakmai utánpótlását.

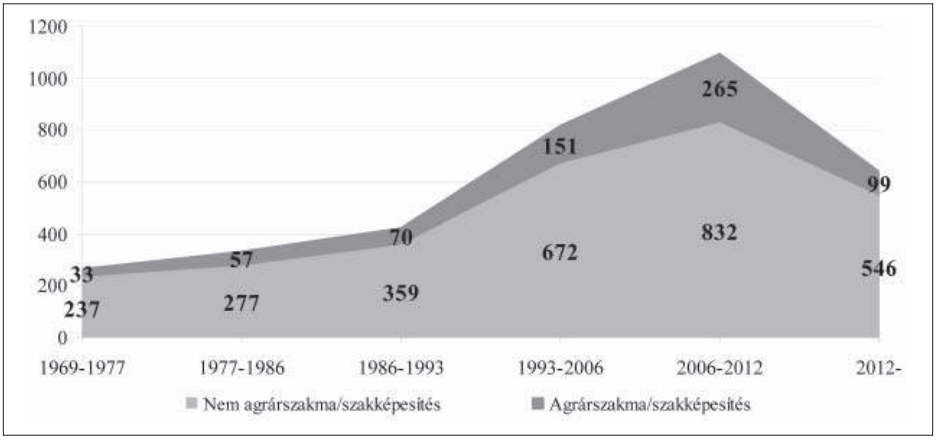
A szakmai vizsga lebonyolítása komplex módon történik, írásbeli, gyakorlati és szóbeli vizsgatevékenységeket tartalmaz a szakképesítés összetettségének megfelelően.

A szakképesítések száma 2012-ig folyamatosan nőtt, 2012-ben drasztikusan csökkent (13. ábra). Agrárterületen elsősorban a gépkezelő szakképesítések hiányát érzi a gazdaság, valamint néhány esetben finomítások, pontosítások szükségesek. Ezeket a módosításokat természetesen a szakmai és vizsgakövetelményeknek és az egyéb szakképzési dokumentumoknak is le kell követnie.

A 14. ábrán jól látható az a tendencia, hogy a szakképzés létszámcsökkenése is-

13. ábra

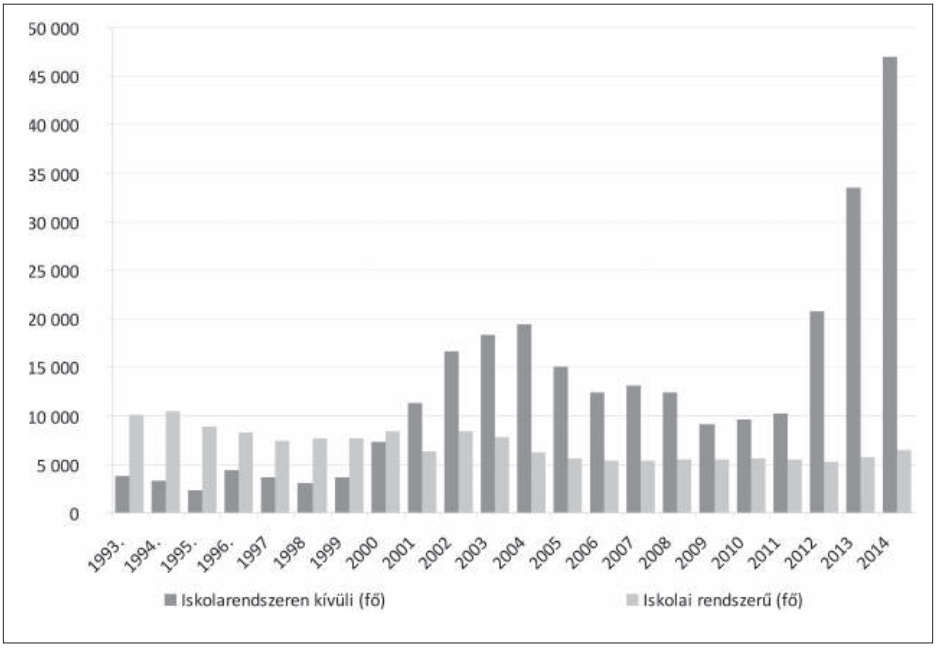
A szakmaszerkezet, szakképzés alakulása 1969–2015 között

Forrás: saját összeállítás, 2015

14. ábra

Az agrárterületen szakképesítést szerzettek száma 1993–2014 között

Forrás: saját összeállítás, 2015

kolai rendszerben megállt, 5000-6000 fő között ingadozik tanévenként. Az iskolai rendszeren kívüli, tanfolyamos képzésben az EU-hoz való csatlakozás előtti években az AVOP (*Agrár-vidékfejlesztési Program*) és egyéb támogatott képzéseknek köszönhetően emelkedett a végzettek száma. Szintén ebbe az irányba hatott az a tény, hogy voltak sikerszakmák (méhész, kutyakozmetikus, pék, pék-cukrász, húsipari termékgyártó stb.), valamint a jogszabály által nevesített (mező- és erdőgazdasági gépkezelői jogosítvány, növényvédelem, vágóállat-minősítés) egyes munkaköröket kötelező végzettséghez kötötték.

A 2012. évtől folyamatosan emelkedik a felnőttképzésben résztvevők száma, a 100%-ban támogatott képzések lehetősége megnőtt, valamint a téli közfoglalkoztatás során és a *TÁMOP*[15]*-2.1.6-12/1-2012-0001 „Újra tanulok!”* programban is nagy létszámban szereztek szakképesítéseket az agrárterületről is.

[15] Társadalmi Megújulás Operatív Program.

THEORETICAL CONSIDERATIONS FOR THE HUNGARIAN WELL-BEING INDICATOR SYSTEM

By: Kelemen, Rita – Kincses, Áron

Keywords: well-being, indicator system, subjective variables, life satisfaction.

The conceptual framework of our research is fitted to considering well-being as a multi-dimensional phenomenon that can be difficult to squeeze into disciplinary frameworks. The well-being of people can be measured according to both objective and subjective factors. However, among these factors we can differentiate between individual and social factors. There is no universally accepted definition of well-being. In the literature, well-being is mentioned as an assessment, as an abstraction and as a dynamic status. In our view, well-being means the individual's mental and physical status influenced mutually by self, by his or her environment and by society. This status includes the person's general satisfaction with his or her own life, the conditions of his or her participation in the community, the objective quality and the subjective feeling of life. The well-being state is variable over time.

Reviewing the literature on well-being, it becomes clear that when constructing the Hungarian indicator system of well-being the goal is not to adopt a European indicator-system, but it is necessary to build and develop a new indicator system based on a structure that takes the Hungarian characteristics into account.

We accept the multi-dimensional objective list theory approach as the framework of a Hungarian indicator system. In our opinion, when collecting indicators for an indicator system, it is necessary to take the objective, subjective and self-reported indicators into account, referring to both horizontal and vertical (individuals, social groups and society at large) sections.

Based on our presented arguments, the above objectives can be comprehended by the separation of the following: material living conditions; work and leisure time; education, knowledge and skills; health; mental well-being; living environment and infrastructure; social capital and social participation; and social renewal.

INNOVATION IN VOCATIONAL TRAINING, AND THE IMPACT OF AGRICULTURAL TRAINING

By: Mezőszentgyörgyi, Dávid – Wayda, Imréné

Keywords: education, vocational training, agriculture, school, education.

Our study provides an overview of the evolution of agricultural training. Since 1965 there has been a law regulating training which has had an impact on agricultural vocational training. Vocational schools need the flexibility to adapt to change, even in situations where each diploma is based on different rules applies different training documents. We will continue to regard the preservation and strengthening of the agri-earning capacity of vocational agriculture as a priority. For this important new direction there will be a dual vocational training system, but care must be taken in the agri-specialty training courses as well.